

otud i kritika ljubavnog »amerikanizma«: »Moderna Amerika, zemlja praktična, pretvori ljubav u bombo ne ili u račun.« (III, 307) Sljedeći je prilog, *Pariz, 28. novembra 1901.*, objavljen u *Narodnim novinama* (god. LXVII, br. 282) pod naslovom *Na Heinievom grobu*, a riječ je o eseju posvećenome njemačkom pjesniku i putopiscu Heinrichu Heineu (→ NJEMAČKA KNJIŽEVNOST), potaknutome posjetom njegovu grobu na pariškome Montmartreu. U sljedećim trima zapisima – *Pariz, u jesen 1902.*, objavljenom u *Nadi* (god. IX, br. 1 i 2) pod naslovom *U Parizu*, zatim *U Parizu, 5. siječnja 1903.*, tiskanom u istom časopisu (god. IX, br. 8) pod naslovom *U Parizu, 1903.*, te *Pariz, u proljeće 1903.*, objavljenom u *Viencu* (god. XXXV, br. 10) pod naslovom *Grieg* – opisuju se posjeti Louvreu i katedrali Notre-Dame. Posjetio je i pariško kazalište Nouveau-Théâtre, što je povod razmišljajima o dramatičaru Henryju Françoisu Becqueu (»jedini francuski modernista koji se bez zazora može usporediti sa svjetlima nove pozornice«; III, 325–326), te kazalište Châtelet, tad najveće u Parizu, gdje je slušao Edvarda Griega (→ GLAZBA; GLAZBENE KRITIKE).

U fikcionaliziranom članku *Imaginarno putovanje*, objavljenom 17. II. 1903. u časopisu *Hrvatska* (god. XVIII, br. 38) pod naslovom *Jeka iz Zagreba* i datiranim *Pariz, početkom veća* te posvećenom Matoševoj zaručnici Olgiji Herak, književno se oblikuje zamisljeno vraćanje iz tuđine u domovinu: pripovjedač svjedoči kako su, za njegova izbivanja, zamijenjeni natpsi ulica te kipovi, pa pred rodnom kućom spoznaje da je »tuđinac, iskorjenik, beskućnik, tucak bez igdje ikoga« (III, 337). U feljtoniziranom članku *Vergl.*, tiskanom 15. XI. 1903. u *Nadi* (god. IX, br. 22), mehaničko je glazbalо s jednom ili dvije melodije, koje se najčešće »svira« okretanjem ručke, prikazano kao metafora života te simbol suvremene civilizacije i kulture prepune opetovanih mišljenja.

Oveća je studija *Stendhal (Henri Beyle)*, objavljena 1. i 15. IV, 1. i 15. V. te 1. VI. 1901. u *Nadi* (god VII, br. 7, 8, 9, 10 i 11) pod pseudonimom August/Gustav Schams (majčino prezime), većinom biografski esej. U njemu se ističu i osnovna obilježja Stendhalove književnosti (→ FRANCUSKA KNJIŽEVNOST), koju je Matoš, po ubičajenim književnopovijesnim shvaćanjima, držao presudnom za razvoj realističkoga i psihološkoga romana 19. st. U kozeriji *Krijževnost i batine* opisao je pak nedaće mnogih svjetskih polemičara i satiričara (Nicolas Boileau-Despréaux, Marc-Antoine Saint-Amant) s adresatima svojih polemi-

ka, pa i svoje vlastite – napadali su ga većinom zbog oštrelj kritika, a u to je doba, piše, književna kavga značila i svojevrsnu »pjesničku svjedodžbu«, pa i kritičarsku legitimaciju.

LIT.: *M. Mirković*: Matoš i Byron, Forum, 1974, 12. – *T. Maštrović*: Matoš i Zadar, Vjenac, 2014, 523. I. HOFMAN

OKO LOBORA, putopis objavljen u travnju 1908. u trima nastavcima u listu *Hrvatsko pravo* (god. XIV, br. 3712, 3713 i 3714), a zatim pretiskan u knjizi → *Našijudi i krajevi*. Potaknut je izletom do Lobora prigodom Matoševa boravka u Zlataru u svibnju 1907. kod rođaka Antuna Ziegelsbergera, kad je kao vojni bjegunac ilegalno iz Beograda posjetio Zagreb i Hrvatsko zagorje.

Putopis se sastoji od pet tematski, stilski i žanrovske različitih dijelova: lirskog uvoda, kontrastiranja Hrvatske i Srbije, stilizacije dvaju dvoraca (Oštrelj-grada i Lobora), razgovora autorskoga lika sa svojom sjenom te epiloga, u kojem putopisac napušta Lober. U lirskom uvodu putopis se približio poetskoj prozi na presjecištu esteticističkih stilova impresionizma, simbolizma, neoromantizma i secesije. Čine ga tri prva odlomka. Središnji je postupak igra ključnim riječima (»oblaci«, »zemlja«, »pjesma«), kojima se u raznim kontekstima pridružuju riječi »narod« i »Hrvatska« (pri kraju uvoda) te pridjev »težak«. Autorski lik putuje zagorskim krajolikom oko Ivančice (Ivančice), prisjeća se sličnih planina u Francuskoj i Srbiji koje je video za svojeg izbjeglištva, osluškuje mitsku pjesmu po brdima (»Ivančicu crtam više uhom no okom«; XX, 68) i konstruira subjektivne vizije krajolika u kombinacijama esteticističkih stilova. Prva ključna riječ, »oblaci«, provodni je motiv lirskog uvoda, ali i cijelog putopisa. Pojavljuje se na samom početku, u tri bezglagolske rečenice (»Oblaci, teški, crni, zabrinuti oblaci. Oblaci kao misli. A pod oblacima i u oblacima gluhanjem, mrtva Ivančica«; IV, 87) te zatim kroz cijeli putopis, ukupno u devet varijacija. S jedne strane oblaci sadržavaju neposredni impresionistički vizualni doživljaj tamnih tonova (»teški«, »crni«, »sivi«, »mutni«, »tamni«), a s druge simboliziraju putnikovo duševno stanje (»zabrinuti«, »kao misli«, »lutalački«, »opasni«, »nujni«). Kao provodni motiv u čitavu putopisu važan su dio kompozicije teksta: osiguravaju jedinstvo različitih tematsko-stilskih dijelova i uspostavljaju cjelovitost strukture. Druga ključna riječ, »zemlja«, pojavljuje se u tri značenja: kao tlo, simbol seljaka koji je obrađuje (»Zemlja bo je mučni i žuhki tiranin«; ibid.), kao kulturni

simbol (biblijski citat »Prah si bio i u prah čes se okre-nuti«; ibid.) i kao motiv domovine na podlozi biblij-skoga citata (»Jer Hrvatska si bio i u Hrvatsku se mo-raš obratiti, neharni sine hrvatski!«; ibid.). Treća ključna riječ, »pjesma«, te njezin metonimijski pri-pjev »Oj!«, simbol su Matoševa romantičarskog viđe-nja jezika kao izraza narodne duše, jednom u širem »slavenskom« smislu (»sa kojih li stepa i kojih mitskih Karpat!«; IV, 88), drugi put u užem, »hrvatskom« smislu (»javljajući se kroz grlo hrvatskog težaka!«; ibid.). Takav apstraktni simbol izražen je dvama po-stupcima tipičnima za secesiju: u mitskome dekoru na motivskoj razini (»drevne božice«, Svantevid, hr-vatski knezovi i vojvode u oksimoronskim »prnjama, zlatnim i skrletnim«; ibid.) i zvukovnoj ornamental-nosti na stilskoj razini – hijazam »pa luta i plovi, plovi i luta« (ibid.), glagolske reduplicacije (»lete večernje ptice, lete i nose tugu tih starih, prastarih zvukova, lete i nose bol!«; ibid.), ponavljanje prijedloga uz sino-nimsku gradaciju imenica i pridjeva (»u suton, u su-mrak, u mrak, u duboku, gluhi i tajanstvenu noć!«; ibid.). Na taj je način empirijska zbilja nestala, a kra-jolik se odmaknuo od zbilje u svijet subjektivnosti i esteticizma. Treći, posljednji ulomak lirskog uvođa-čini samo jedna rečenica: »Narode, ti si teška, mono-

Oko Lobora (Hrvatsko pravo, 1908, 3712)

padali hrvatskoj radničkoj stranci, a danas ne pridajući ni jednoj od postojećih radničkih stranaka, da su na taj sastank nefajemo dobro. Skrajnje je vrieme, da se hrvatski radnici opet organiziraju i da pokazuju, da ih još imade. Dosta je bilo uzbudljivo, priimeko živo uz rad za našu organizaciju, time bilo od pomoći sebi i našem hrvatskomu domu. U nedjelju dan 5. travnja sakupimo se svi u „Starcevićevom Domu“, gdje ćemo udužiti temelj našoj nove organizaciji. Dodjeljiv svi bodoći u 2

— Ljubomir Štampf, zagrebački gradjanin i sabaceljski obrtnik, brat gradskoga zastupnika Štampfa, učinio je donaciju od 1000 dinara dugovrata tekućeg holida u dobu od 40 godina. U novim gradjaninu bio je dosta poniran, te se osobito živo izrazio kao purgarški političar devedesetih godina, radeći za obzorake. Pokoj mu duci!

Sivi i crni, namenili su bivšim oblači, a dobro
česta me vodi dolinom nadjuđu brdama Prana-
lobova, grodovom krovom. Osim francuskog sjaja
me opisava vesi kralj bijele i hline, i u nekim
časovima i srebrne. Bile su u nekim
zimama takođe lutah, prilučujući tamnim riešima
zemlje izpod oblači, zatim u nekim
zimama plica u obliku životinja. U nekim
vremenu pastirice i dečaci lovali Milja, održavajući
Bogovljevsku plesu i idući po Štr. Markoviću. I u
četvrti vremenu, kada je uveče, u nekim
naseljima, i posebno u ovom parku, je buntovao, voli se
ponekad i ovi i neki iznajmljivači, a glavosav, voli se
obično optužiti za neke nepravednosti, a neki
zadužiti Gubera i Gaju, i tako i dalje. Ove gospo-
dade Gubera i Gaju, one
Kerengija i Milja,

vođan prilikama, uvidili su, da je zadnjegodišnja rada u mogućnosti svih potreba. Tako je, u skladu s tadašnjim vremenom i tehnikom kraljevina Hrvatske, Slovenije i Dalmacije, kojemu se bila svrha zajedničko poljopravljanje i dajeći potrebitu strukovne preporuke, uvećanoj i uvećanoj na ravnomjeru, da smo u više sadarskoga sastavili pravila, koja su pripisana visokoj krvi zemlje, vidi na odobrenju. Koji se od tog koliko više interzira za ta stvari, da ne budu uvedeni u vlasništvo, u vlasništvo vremennog odbora? Rudolf Kaučić, Prašar 19.

tona, izmučena i daleka pjesma, pjesma dublja od riječi, teška pjesma zemlje, naše teške zemlje, teška pjesma zemlje Hrvatske.» (ibid.) Četiri ključne imenice (zemlja, pjesma, narod, Hrvatska) ispreplele su se s pri-djecom »težak«, koji se u ključnu riječ razvio u posljednjim dijelovima uvoda, izražavajući svojim značenj- skim poljem autorovo stajalište i nacionalno stanje.

Nakon ekstatičnoga lirskog uvoda slijedi nagli kompozicijski rez. Umjesto pejzažnoga tematsko-motivskog kruga pojavljuju se društvo i politika, umjesto mitskoga slavenskog zajedništva kontrast Hrvata i Srba, a drevna prošlost ustupa mjesto tematizaciji sadašnjosti. Čistu književnost zamjenjuje novinarstvo, liriziranu prozu feljtonistički stil, a raznolikost stilskih figura i zvukovnih ornamenata jednostavno nizanje oštih mentalitetnih i kulturnih suprotnosti. Uломak počinje suprotnim veznikom »ali«, a cijeli je kompozicijski sloj jednostavna kontrastna struktura rađena po shemi tu/tamo, mi/oni, naše/njihovo: »Ali koja razlika između srpskog i hrvatskog ladanja! Tamo turovi, tu gaće; tamo previše, tu pre-malo slobode. Tamo hajduci, tu žandari. Tamo crkve prazne, tu – pune kao košnice. Tamo plemstvu ni tra-ga ni glasa, tu plemstvo još uvijek gospoduje. (...) Tamo više blagostanja, proze i novaca, kod nas više

Koncem A. Pernarini, Danas je prije-
vanih vlastnih skica, je herojski tenor ham-
burgske opere A. Pernarini u pravoj bečkoj plis-
tici Willy-Brandta u Zagrebu. U veče rođenja u 8
svibnja 1950. godine, u Zagrebu, u dvorcu
zadružnikov glazbenog zavjeta. Vrio hiran glazbeni
program, u kojem je bio i R. Pernarini, bio je, 16
pjesama u papiru i na glazbenom zavodu. Ako
ne u papiru i na glazbenom zavodu.

U eti sastoljubiji U Zagrebu, kaj velikoj va-
lji, u vremenu velikih sastoljubija, kada se
čak i ostaci za sezonu svih partiju od bencin-
ske bi trebalo, da ovo jurenešne ne budu obvi-
šljivi, jer bi se moglo pogoditi nešto. Pusti-
te da se u sastoljubiji ne budu obvišljivi, da
se na zvonovalju na rukavčići gradnici, ulic-
i, ulice, ulice, ulice, ulice, ulice, ulice, ulice, ulice,
čak i trebalj u sastoljubiji o podne, kad uđaću
na Zrješenje glasni i kaj je onda je sastoljubija,
zabrinuti vodjenje sastoljubija. Ovi tu jare-

je se dekuje „Slobodna rječ“ i „Slobodna rječ“ uključuju u svoju borbu protiv moralne, („Slobodna rječ“ o njemu napisao je) da je prisuzio ložbenicu i klevetnicima, a on uaspije, da to neće dozakati crveni i druge komunističke organizacije, ali i drugih naroda, te će svradać, ponovo bojkot u skromnijim organizacijama podjavnjuju slobodanu rječ, i tako će se učiniti i vještice, pjevaci i drugi radnici.“ Hrvatski narod je tako u svim zdravim rukama, naadan sam raditi, te vlastitim rukama učiniti pojedincima i hrvatski se. Za to je treba slobodanu klevetnicu dobiti i u mafiji organizirana radnici!

dej, dok imajući Zagore čit i nosi se liga
dijanja. Tamo cincor, tu šidov. Ovdje čin-
ci, svetaci i plemići, tamo orgle strančkih
administrativnih učariba. Tamo slobađe sloboda,
tamo sloboda sloboda, tamo sloboda sloboda
ne meštajstvene slobode, tu eksces nesen
veljosti. Tamo fudži, tamo lažni patrioci, ovde
štaši, tamo lažni patrioci, tamo lažni patrioci.
I krvavi i krvavi 28. maja u civilnim
labinjama u bilo odgude Sabora. Tamo aktivno,
putujući opozicija. Tamo odlike političkog ne-
znanja, tamo neznanje političkog neznanja
mostratice. Tamo vise blagostanje, proz i mo-
da, kod nas vise komforata, pozicije i stare
kulturi, tamo pogodnost, tamo vise blagostanje
neznanja, tamo neznanje političkog neznanja.
Oni su bizantinci, mi jezuiti. Oni su sas-
pođenici, mi su mni obični presejanjaci.
Tamo u trgovini, tamo u svih slobodima, tamo
sloboda sloboda, tamo sloboda sloboda, tamo
sloboda sloboda, ali imamo socijalnih liep-
sina, imamo državu, "je može". Oni su par-
tijski, oni su partizanski, oni su partizanski
socijalni. Njihove su zene obične zene od
uznadi, naše zene su zene od ljubljenja i za to
su žene socijalne, žene socijalne, žene socijalne,
idealistice, najveći su kod malinša, da to
su zene. Oni umaju više naroda, poštivanje;
ili poljari imaju više smrža i moderna. Oni
činili su revoluciju, oni su revolucionari, oni
boljici i unovjedici i kritičari; oni su vrstnici kuj-
nici i unovjedici. Osti su narodski, smo vratnici kuj-
nici i unovjedici. Osti su narodski, smo vratnici kuj-
nici i unovjedici. Ako su čini brama nam Amfiteatru,
mam vratnici kujnici i unovjedici, ako su
zna, za sve artikulacije, za sve karakto-
ri u Dubrovniku; Hrvatske je propali ple-
ćevi, ačkovićevi, doračevi, da mu kaže, da imponuje
i Šebot, Šebot, Šebot, Šebot, Šebot, Šebot, Šebot, Šebot,
ime zaključku Taisseove paralele između Fran-
cuse i Engleske; oni su slobodnici, mi – svećenici.
(Nastaviti će se.)

komfora, poezije i stare kulture. (...) Oni su realiste, mi – idealiste (...) Oni su bolji novinari i kritičari; mi smo vrsniji umjetnici. Oni su narodski, mi smo narodni. Oni smatraju često i Hrvatsku srpskom zemljom, dok mi Srbije ne smatramo zemljom hrvatskom.« (IV, 88–89) Postupak kontrasta omogućio je Matošu da u nekoliko poteza ocrta razliku srpskoga i hrvatskoga društva, obnovi stare i izgradi nove kulturne stereotipe, od kojih su mnogi u optjecaju do danas (→ NACIJA).

Slijedi novi kompozicijski rez kroz lajtmotiv oblača. Putujući zagorskim krajolikom autorski lik nailazi na dva kulturna znaka, stare plemićke dvorce: Oštrec-grad i Lobor. Prvi je prikazan u romantičnoj stilizaciji, a drugi u dekadentnoj. Romantična stilizacija prepoznaje se u elementima uzvišenoga stila: u smještaju dvorca na povisenu mjestu (na »čunastom, visokom vrhuncu«; IV, 90), u ponavljanju imenice »visina« i drugih leksema istoga korijena (»visoki, kameniti Babonići«, »u onoj visini«, »na tim samotnim, zdravim i tvrdim visovima«), u augmentativu (»orlušine«), uskličnim rečenicama (»Koliko gorostasne volje i napora trebaše za zidanje takvog grada!«; ibid.) i citatnosti (stih iz spjeva *Smrt Smail-age Čengića* Ivana Mažuranića: »Oro gnijezdo vrh timora vije«), u motivu ženske čednosti (»čiste, skromne, samotne i čestite«) te, napokon, u motivu opasnosti od Turaka i osloncu na narodno pjesništvo (»ropstvo – nekrst – Turčin!«; »koliko neopjevanih gavrana, crvenih glasnika«). U opisima Lobora pak dominiraju dekadentni postupci, secesijska stilска raskoš i citatnost, s osloncem u noveli *Pad kuće Usher* → Edgara Allana Poea, na koju se putopis otpočetka intertekstualno i motivski oslanja (motiv sumornog dana i turobnoga krajolika s oblacima koji, u prvoj rečenici Poeove novele, vise »nelagodno nisko s nebesa«). Motivi propadanja (»propali cvijećnjak«, »razbijene oranžerije«, »otrcani zidovi«, »truelez«) isprepleću se s motivima smrti (dvorac je mrtvac, »mrtvi nesrećnik«, gleda kao »samoubilac«); umjetni dekor miješa se s gotičkim motivima strave (tišina u dvorištu »sve tjeskobnije i užasnije bunca i duhopiri«): »Ima i kod nas kužnih, ludih, opasnih kuća...« (IV, 91) Napokon, zagorska se kurija pretvara u kuću duhova kroz koju odjekuju glasovi prošlosti, s izravnim spomenom Poeove kuće Usher – sudsina lika Poeove novele postaje dio opisa dvorca, s čijega crnog tornja grakću »kobne vrane« (aluzija na Poeovu pjesmu *Gavran*), a kuća se imenuje kao simbol duše. Time Matošev gotički opis propalih

dvora postaje suprotnost opisima »starih krovova« → Ksavera Šandora Gjalskog, koji, ističe Matoš, »vidi u Zagorju tek veselu, melankolijsku, tužnu i zabavnu šljivarsku uspomenu« (IV, 95).

Na kraju citatne sekvencije stilski se registar naglo mijenja. Poeovska topografija fantastike, ludila i jeze realizira se na razini strukture Matoševa teksta. Motiv duhova ostvaruje se u liku fantastične autorove sugovornice, »zabavne sjene«, motiv ludila u halucinantnom stanju autorskoga lika, a propast kuće Usher u zamišljenoj katastrofi dvorca Lobor. Autorski lik zapada u stanje na granici sna i jave, fantazije i zbilje. Zamišlja sebe kao posljednjega gospodara drevne kurije koji pali vlastito imanje, uživajući u prizorima požara poput legendarnoga asirskog kralja Sardanapala i rimskoga cara Lucija Domicija Nerona, razgovara s vlastitom sjenom o zlatarskim vatrogascima, kupuje balon, poziva svoje znance »iz Pariza, Balkana i Zagreba« na vratnu zabavu u Lobor te »uz opojne zvuke gramofona i kucanje časa« (IV, 93) diže dinamitom u zrak svoje »djedovsko gnijezdo«, a nakon što je u balonu sa svojom »neopisivom kompanijom« obišao poslovična nemjesta (»španska sela«, Eldorado, Utopiju i dr.) iskrčava se pred kavanom Zagreb, gdje se s biranim društvom zabavlja na račun honora toga istoga, »još nenapisanog putopisa«. Brisanje granice između sna i zbilje, racionalnoga i iracionalnoga s fantazmagoričnim prizorima i autoironičnom, metatekstualnom zabavom na račun teksta u kojem je sve to opisano – elementi su protoavangardne oniričke poetike (→ AVANGARDA; SAN).

Novi struktturni prijelom obilježen je trostrukim ponavljanjem provodnoga motiva i grafičkim znakom trotočja: »oblaci, oblaci, oblaci...« (IV, 94) Autorski se lik budi iz sna u racionalno stanje i razgovara s fantastičnom sjenom. Tu progovara Matoš novinar kojega muče problemi suvremenoga društva, poznavatelj europske kulture i zabrinuti domoljub. Rasprava se kreće od povijesti hrvatske i europske aristokracije do suvremene književnosti i »morala naših dana«. Neposrednu osjetilnu percepciju zamjenjuje igra erudicijom i kulturnim znanjima. Putopis završava prstenasto. U kratkome epilogu pojavljuju se ključne riječi (»oblaci«, »zemlja«, »težak«) te glavni motivi, Oštrec (»u oblacima, tamnim nujnim oblacima«; IV, 96) i Lobor, u ekstatičnom oproštajnom zazivu: »Zbogom, Lobore, stari, plemeniti, nesrećni Lobore!« (ibid.) Taj lirski završetak nije međutim ni smiren ni statičan: autorski lik susreće u grabi »mangupsk[u]

svinj[u]» koja je »cinična, ali ukusna i korisna životinja« (ibid.). Suprotnost između visokoga i niskoga, između poezije i proze, između književnosti i novinarstva čini ljepotu ovoga kanonskog putopisa, kao i Matoševe umjetnosti u cjelini, a oblaci i svinja iz završnoga lirskog ruba simbol su te suprotnosti i te ljepote.

Iz stilističke vizure putopis sjedinjuje sve postupke Matoševe putopisno-feljtonističke proze (→ PUTOPIJI). Neposredni impresionistički doživljaji krajolika pretapaju se u simbole ili mitske vizije osobnog identiteta i narodne pripadnosti, učitavanje kulture u krajolik istodobno je iščitavanje osobne i nacionalne sudbine iz znakova krajolika, simbolizam se stapa sa secesijom i dekadencijom, pomicu se granice između sna i jave, fikcije i zbilje, visoko je ravnopravno s niskim, idila s humorom i groteskom. Iz žanrovske vizure to je jedinstvo lirike i proze, artizma i reportaže, umjetnosti i novinarstva, poetike i sudbine. Putopis *Oko Lobora* sveukupna je umjetnina (*Gesamtkunstwerk*) u malome i jedan od vrhunaca Matoševa multižanrovskoga i multimedijskoga opusa.

LIT.: S. Bašić: Antun Gustav Matoš prema Edgaru Allanu Poeu, u: A. Flaker i K. Pranjic (ur.), *Hrvatska književnost prema evropskim književnostima* od narodnog preporeda k našim danima, Zagreb 1970. – I. Frangeš: Stil Matoševe novelistike, u: Matoš Vidić Krleža, Zagreb 1974. – V. Žmegač: Književni impresionizam, u: Duh impresionizma i secesije, Zagreb 1997. – T. Jukić: Matošev laboratorij, u: Ž. Benčić i D. Fališevac (ur.), Prostori snova, Zagreb 2012. – D. Oračić Tolić: Oko Lobora, u: Čitanja Matoša, Zagreb 2013.

D. ORAČIĆ TOLIĆ

OKO RIJEKE, putopisni feljton objavljen u studenome 1909. u pet nastavaka u listu *Hrvatska sloboda* (god. II, br. 254, 255, 256, 257 i 258 od 6, 8, 9, 10. i 11. XI), a 1910. pretiskan u knjizi → *Našijudi i krajevi*. U feljtonu, datiranom »11. studenoga 1909.«, Matoš je opisao svoj prvi boravak u Hrvatskom primorju, odnosno u Rijeci i okolicu. U *Bićežnicu XI* zapisao je da je iz Zagreba krenuo 16. X. 1909, zadražao se putem u Ogulinu te u Opatiji (gdje je boravio sa zaručnicom Olgom Herak), 18. X. odsjeo u sušačkom hotelu Imperial (po Uremu [2011] riječ je o hotelu Kontinental), da bi 25. X. ujutro otputovalo iz Rijeke za Zagreb.

Tekst otvaraju rečenice prožete gorkim Matoševim razočaranjem jer se vratio s osjećajem da je bio u tudini te mišlju »da si kod kuće – najmanje kod kuće« i »da si u Hrvatskoj tudinac« (IV, 108). Takve su tvrdnje u prvom redu posljedica njegova riječkog iskustva: naime, kako se hrvatska i ugarska strana prilikom sklapanja *Hrvatsko-ugarske nagodbe* 1868. nisu uspjeli sporazumjeti oko upravne, političke i sudske

pripadnosti grada, luke i kotara Rijeke, Hrvatski sabor pristao je 1870. da do sporazumnoga rješenja Rijekom upravlja ugarska vlada, što je potrajalo do sloma Monarhije 1918. Realizacija mađarskih pretenzija na Rijeku rezultirala je neugodnim posljedicama za Hrvate koji su činili većinu stanovništva riječkoga kotara, ali su unatoč tomu vodili tešku borbu za nacionalnu afirmaciju i utjecaj u društvenom životu, kao i za jačanje svojih gospodarskih i političkih pozicija. Važnu su ulogu u tom pogledu imali Frano Supilo i njegov *Novi list* (*Riecki novi list*).

U tim okolnostima Matoš je Rijeku doživio kao otet, prodan, izdan i nesretan grad (»tu nam oteše najbogatiji grad, tu zijeva kao rana pod srcem Hrvatske izdaja i sramota prodane Rijeke«; IV, 117), mjesto bez nacionalnog obilježja te s izraženim manjkom kulturne, umjetničke i intelektualne hrvatske sastavnice, u kojem su »Hrvat i Hrvatska danas jedno ponizje i jedna sramota« (IV, 110). Istaknuo je da »najvredniji, najradniji, najinteligentniji puk hrvatski« (ibid.) drži tri četvrtine gradskoga kapitala, ali je diskriminiran, obespravljen i prisiljen trpjeti mađarski i talijanski teror u političkom, kulturnom i gospodarskom životu, ali i da dio krivnje za takvo stanje snose sami Hrvati u gradskim upravnim strukturama. Susreo se sa Supilom, s kojim je razgovarao o političkim zbivanjima, a njegovo je ukupno djelovanje tad ocijenio prilično oprezno – istaknuo je da ne odobrava njegovu politiku ustupaka Srbsima u Hrvatsko-srpskoj koaliciji, ali mu je priznao zasluge za očuvanje hrvatstva u Rijeci.

Upravo se ideja o očuvanju hrvatstva i podizanju nacionalne svijesti prometnula u središnju točku Matoševa promišljanja o stanju u Rijeci. Pohvalio je djelovanje lokalnih pravaša te naglasio potrebu pomaganja svima koji nastoje voditi politiku u tome smjeru. Misao o nužnosti očuvanja hrvatstva zasigurno je povezana i s uočavanjem industrijske i trgovačke snage grada koji mu se učinio kao »pravi velegrad prama pospanom, beamterskom, nepoduzetnom i neindustrijskom Zagrebu« (IV, 111). Mađarski su ekonomski interesi pogodovali ubrzanim gospodarskom i demografskom razvoju Rijeke u važan industrijski, prometni i trgovački grad, koji je s približno 50 000 stanovnika 1910. bio najnaseljeniji hrvatski grad nakon Zagreba. Sekundarni i tercijarni sektor djelatnosti funkcionali su kao glavne poluge privrednoga razvoja (ali i kao podloga demografskom razvoju). Rijeka je 1873. dobila izravnu željezničku vezu s Budim-